

Literature's grammatical dynamic – a research perspective

Krzysztof Skibski

ORCID: 0000-0001-7548-1687

a shadow on asphalt
a man walking down the street
grey on grey

E. Tabakowska, *nie-pełna pustka* (2016, s. 50)

Too many questions

Designing possible characteristics of grammar could be a source of many metaphors. Fully aware of the fact that metaphor, too, is ambiguous, I would like to assume that a reference to some rule would be an obvious shared feature resulting from such activities. Such a reference would be obligatory, variable, overriding, modified, and the like. In this context, dynamic suggests complex, non-linear systems observable beyond laboratory conditions.

The questions which should be asked on that occasion refer to phenomena implying grammar rather than so-called defining features. A similar way of thinking will appear in this paper in a different context; however, it is based on a model of using language conditioned by the awareness of certain basic, common cultural categories (understood in a discursive way, including social context). This usage is about creating various and mutually dependent

periphrases which are in a dynamic relation with the categories mentioned here¹. It would resemble discussing minimal poetry with Elżbieta Tabakowska (of course without using the word haiku). What is the source of such situations? First and foremost, from the wish to make the message specific and individual, from detailed aims which are lost in basic categories, and ultimately – from the need to have a conversation without restrictive identifications. Nuances stave off the temptation to name, leading interlocutors towards a periphrasis conditioned by situationality. Let us go back to Ludwig Wittgenstein's seminal *Philosophical Investigations*, where he refers to a "grammatical" character of considerations regarding a phrase from St. Augustine's *Confessions*²: "we eliminate misunderstanding by making our expressions more exact; but now it may look as if we were aiming at a particular state, a state of complete exactness, and as if this were the real goal of our investigations"³. And this is only about situations of intentional explanation, that is, a communicatively simple transmission of information (without hidden or ambiguous aims).

This is nothing new. However, if we looked at this dynamic equivalence, that is producing texts not only in a situational relation, we could ask further questions about rules for producing such texts, and thus also about grammar motivating this language practice. This is a valid question also because such relationality is a test for grammatical operability.

Let us analyze an example which also refers to considerations about poetic defining⁴:

¹ This paper was inspired mostly by Ludwig Wittgenstein, whose fascination with "language games" facilitated capturing many key dilemmas, also in terms of reception of literary texts, which is the main focus of my considerations here. As a special way of using language (due to the basic communicative situation), literature has a bigger exemplifying potential than texts produced by everyday practice. The peculiar character of literary language is another problem, discussed (among others) by Marek Zaleski in "Niczym mydło w grze w scrabble" [Like a blank in Scrabble] (on affects in Magdalena Tulli's prose): "Each use of language participates in its systematicity, but systematicity manifests itself through use. According to Deleuze literature is such a manifestation of language in which essences (and differences) are the clearest due to individual style" (*Teksty Drugie* 6 [2013]: 35).

² I would like to stress that Augustine's phrase (*Wyznania*, XI, 14) refers to a situation when a person knows what time is, but is unable to explain it. This can take considerations about description further in order to analyze whether explaining is based on an ostensive definition (in reference to a specific language user), which is transposed *ad hoc* to description depending on a situation, or on an elaborate synonymous phrase referring to the experience and knowledge of the person asked (the explaining person). This dilemma obviously refers to an isolated situation – both in a conversation and in the literary communicative process such events can be singled out. Nonetheless, constructing description (regardless of the name of the basic category) is typical in language use. I shall elaborate on that issue as well as on specific poetic definitions later in this text.

³ Ludwig Wittgenstein, *Dociekania filozoficzne*, translated by Bogusław Wolniewicz (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000), 66 (p. 91). English version: *Philosophical Considerations* (Hoboken: Wiley-Blackwell, 2010), translated into English by G.E.M. Anscombe, P.M.S. Hacker and Joachim Schulte, cxix

⁴ Anna Pajdzińska studied poetic definitions (see her revised and updated 1995 essay in *Wiersz – złożony sens* [Poem – complex sense], Lublin 2021), highlighting the context of discussions about the validity of this notion, as well different scholarly approaches, many of which left out such definitions even though they discussed issues convergent with the problem of such understood equivalence. Towards the end of the essay Pajdzińska writes: "The more astonishing the relationship between the defining and the defined is, the bigger the role of a text. If the reader does not find even one element that would direct towards how the text should be read, they are left to their own imagination, knowledge and ingeniousness in order to uncover the sense of a poetic construction, in attempts at finding the rule organizing artistic thinking. Every poetic definition is – to some extent – an act of creative cognition, not only of a poet, but also readers, who are elevated to the role of co-creators" (102).

Kafka's style

for Jakub Ekier

words

take the end between them

this is when the sentence dishevels itself

a thought stretches itself out

and the end calms down

with its own syntax

(Piotr Matywiecki, *Powietrze i czern* [Air and blackness, p. 64])

Such a characteristic of Kafka's style has little in common with specifying understood as using simple language, explaining or defining. The reader is given a task⁵ in the form of texts (most likely read by them). Thus equipped with elementary data, an orienting category (style), they set off on a grammatical⁶ quest leading to understanding the interpretative project constructed by themselves.

Conversation is different in that periphrases are negotiated, that is, interlocutors creatively react to what they receive (and understand from what they say), and next – probably also in terms of categories which are too obvious – they conduct situational tests motivated by the grammar of language use.

Literary communication in which the reader actively participates in constructing a text (due to interpretative projects, intertextual references, critical discussions, etc.), as well as various literary analyses indicating considering grammatical dynamic due to specific phenomena – not purely literary, but peculiarly present in literature. This is mostly because of the status of artistic texts. Consistently believing that literature is unique, that is has special strategies for language use, and that it freely exploits linguistic potential begs questions about going beyond paradigms, creating new expressions, functionalizing linguistic elements traditionally associated with other registers, as well as the imagined borders of literary hermeticity⁷.

Considering how much has already been said about literary language, I would only like to briefly discuss a few phenomena, which may shed a new light on literary grammar. This grammar has

⁵ See Joanna Szwabie, *Odbiór komunikatu jako zadanie poznawcze* [Receiving a message as a cognitive task] (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2008).

⁶ It should be stressed that – according to Wittgenstein – here periphrases are seen mostly as grammatical exemplifications. The most commonly exposed level of lexical reflection is considered irrelevant from the perspective of constructing “explanations” or descriptions. This is because text organization determines the quality of linguistic elements and their functionalization, and thus legitimizes the need to use a specific language unit (which of course does not undermine the legitimacy of semantic considerations in reference to lexical units).

⁷ For instance, Joseph Hillis Miller writes in *On Literature*: “Literature exploits this extraordinary power of words to go on signifying in the total absence of any phenomenal referent. [...] A literary work is not, as many people may assume, an imitation in words of some pre-existing reality but, on the contrary, it is the creation or discovery of a new, supplementary world, a meta-world, a hyper-reality” (translated into Polish by Krzysztof Hoffmann, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2014), 26–27. English version: (*On Literature*, London: Routledge, 2002), 15–18.

been studied⁸ alongside expectations of literature⁹, which in turn resulted from both a specific historical-literary context, and (partially) from normative expectations of literary language. However, I shall not discuss these aspects here, focusing on specific phenomena instead¹⁰.

Impression of transgression

The first issue concerns the frequent conviction that language rules undergo extension in literary texts. Peculiar connectivity, neologisms, changes in real referentiality, modified phrases, borrowings, intriguing inversions – this is just a handful of examples. The perspective of going off the beaten track becomes the central organizing category; justifying deviation or extension becomes the subject of analysis, or it organizes the way we think about arguments in favor of assessment.

However, if we were to assume that a literary utterance (as some kind of parenthetical thinking) is first and foremost a cognitive task subordinate to a nonlinear recipient, that is, one whose purpose does not refer to closed categories, it is potentiality rather than transgression that comes to the fore. In other words, reading a literary text (as a multi-factor linguistic construction with varied grammatical potential) does not mean (just as in the case of reading tasks) finite decoding and establishing affiliation – not only in the space of critical-literary, political, or biographical discourses, but also linguistic. This is because achieving relevance (according to D. Sperber and D. Wilson's theory)¹¹, that is, a specific moment when a premise is justified, is one thing, and reaching the idealized state of radically transforming a piece of literature, that is, exhausting all receptive possibilities, is another. However, this is not due to readers' inability, but to betraying a text's literariness¹². Anticipating later claims we could also add that the fluidity and ambiguity of a literary text understood as a seemingly closed system is

⁸ We should stress the role of texts by Roman Jakobson demonstrating the co-dependency of poetics and linguistics (see *W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*, t. I i II [In search of the essence of language. Selected texts, vol. 1 and 2], edited by Maria Renata Mayenowa [Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989]). See also the volume of *Forum of Poetics* on the same topic (26/2021); *Gramatyka poezji?* [Grammar of poetry?] by Henryk Pustkowski (Wrocław: Wydawnictwo Pax, 1974), especially its opening essay, but also chapters about the phraseological picture or Miron Białoszewski's and Tymoteusz Karpowicz's "linguistic" idiopetics; works by Maria Renata Mayenowa, Teresa Skubalanka and Jadwiga Puzynina, who laid foundation for contemporary Polish studies into literary language.

⁹ See e.g. Julian Kornhauser, *Poezja i codzienność* [Poetry and daily life] (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2003), *Język nowej literatury* [Language of new literature], edited by Kazimierz Michalewski (Łódź: Primum Verbum, 2012), *Języki literatury współczesnej* [Languages of contemporary literature], edited by Jan Potkański, Maciej Libich, Antoni Zajac (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022).

¹⁰ The present paper uses only a selection of texts, and so these illustrations are representative and anticipatory. The outlined questions will be elaborated on soon – they are signaled here as a research perspective.

¹¹ See Dan Sperber, Deirdre Wilson, *Relevance. Communication and Cognition* (Oxford: Blackwell Publishing, 1995); Deirdre Wilson, "Relevancja a interpretacja tekstu literackiego" [Relevance and interpretation of a literary text], translated into Polish by Elżbieta Tabakowska, *Przestrzenie Teorii* 18 (2012): 203–217; Ewa Mioduszevska, "Teoria relewancji" [Relevance theory], in: *Metodologie językoznawstwa. Podstawy teoretyczne* [Linguistic methodologies. Theoretical foundations], edited by Piotr Stalmaszczyk (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2006), 155–174.

¹² As Giorgio Manganelli put it: "Literature is a trick, an artifact of an uncertain and at the same time inevitable purpose. A trick containing other tricks ad infinitum: a sentence, coined like some metal, contains a buzzing metaphor [...]. This is what literature's fantastic provocation, its heroic, mythological bad faith is about. Using sentences «deprived of sense», «unverifiable» claims it creates worlds, imitates endless rites. Nothingness is its property and domain. It composes nothingness according to a catalogue of projects, signs, schemes. It provokes and challenges us, it gives us magic animal skin, a mechanism, a dice, a relic, the absent-minded irony of emblem" (*Literatura jako kłamstwo* [Literature as a lie], translated into Polish by Joanna Ugniewska [Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2021], 225–226). Translation into English mine, PZ.

characterized by a grammatical dynamic which causes limited levels of freedom rather than final some effect of reading.

Such an assumption – although in itself not original – allows to consider several detailed phenomena which focus on thinking about grammar opening possible forms of a text, relationships between its elements, and ultimately – on the dynamic process conditioned by grammatical potential.

Discontinuity of a poem

Free verse allows to discuss the first example. Verse is conceptualized as a syntagmatic project whose grammatical structure forces the reader to consider sufficiency conditions or leads to complements motivated by the standard of language use¹³. In addition, syntagmaticity implies relations between elements in a verse at the same time relativizing relations indicated by the free verse convention, which is significant in terms of literary grammar. Let us consider a poem by Krzysztof Siwczyk:

***

We have plenty of each other. We have
 disdain for
 trophy goods. This parcel
 was racketeered. I let myself be carried away
 by ludic emotions and I admitted that those
 who never doubt it were right.
 They are so polite when they convince
 themselves, thinking that I am
 who knows exactly, who? I am convinced.
 I talk for an hour, listening carefully.
 Then I am quiet, chronically healthy,
 meanwhile they are struggling with
 symptoms of a jolly disease.
 I like being mistaken for someone else.
 I like being asked about my identity.
 As far as I know, someone like this used to be, but
 what do I know?

(*Gdzie indziej jest teraz* [Elsewhere there is now], Poznań 2011, p. 43)

The independence of the verse (regardless of the way the consequences of open verses are classified – enjambment or effects of verse ellipses) is the foundation of two phenomena: the grammatical potential of a completed phrase and revised co-dependence of elements of a phrase in a verse. The former can be illustrated using the following examples:

¹³See Krzysztof Skibski, *Poezja jako literatura. Relacje między elementami języka poetyckiego w wierszu wolnym* [Poetry as literature. Relations between elements of poetic language in free verse], 8 (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2018).

We have plenty of each other. We have
 disdain for
 trophy goods. This parcel
 was racketeered. I let myself be carried away
 by ludic emotions and I admitted that those
 who never doubt it were right.
 [...]

The initial verse evokes repetition or parallelism. The verb „to have” anticipates the following verse, which is a simple way to bring to mind a repeated phrase, but with differently placed accents (due to this clause exposition). Thus, despite the transformation which arranges the transition to the following verse (“We have / disdain for), thinking in terms of excess may be set off, that is, the tension between repeating the phrase and transforming it. This is additionally reinforced by the word “plenty”, which justifies this kind of excess.

We may assume that such reasoning is excessive as well. On the other hand, another part of the same excerpt increases the cohesion of such grammatical thinking. The phrase “We have / disdain for / trophy goods. This parcel / was racketeered” is followed by “I let myself be carried away”. This example (considered as a peculiar wordplay) indicates the following collection of cohesive factors:

- *we have each other*
- *we have*
- *disdain for excreted goods*
- *I let myself be carried away* (the phrase is ambiguous in this context).

The effect of such semantic density (reinforced by free verse) focuses on relativizing individual subjectivity. First simply due to generalization (“have”), and then due to equating the subject and the object mediated by grammatical potentiality. Such a creation of the subject-narrator is consistently present throughout the poem (although later in its weaker version, i.e., a person without their characteristics¹⁴).

Demetaphorization is not a finite process, which is also how exploiting grammatical potential (semantic two- or multi-way) can be understood – strongly correlated with the structure of the poem. Let us analyze a longer excerpt:

They are so polite when they convince
 themselves, thinking that I am
 who knows exactly, who? I am convinced.
 I talk for an hour, listening carefully.

¹⁴This is always the case when phraseological constructions are used:

They are so polite when they convince
 themselves, thinking that I am
 who knows exactly, who? I am convinced.
 [...]
 I like being mistaken for someone else.
 I like being asked about my identity.

Here once again we can see self-referentiality (“themselves” opening a new verse, highlighted potentiality of the verb “convince” – whom? Concerning what? To what?). The subject-narrator is once again syntactically pushed away: the verse opens with “themselves”, followed by “thinking that I am / who knows exactly, who?”. This is followed by another example of distancing the subject-narrator. The phrase “I talk for an hour, listening carefully” confirms playing with grammatical potentiality – and thus with the semantic potentiality of the whole poem. We are dealing with implied colloquialism: in Polish “nawijam godzinę” [I talk for an hour] refers to the phrase “nawijać makaron na uszy” [literally “pull pasta over someone’s ears, i.e., “pull wool over someone’s eyes”, PZ] – becomes simultaneously a reflection of self-referentiality. This loosening of rules of phraseological reconstruction can take us further – to regularly *listen carefully* [Polish “set one’s ear”], but metaphorically *talk for an hour*.

Siwczyk’s poem is dominated by peculiar disintegration. The consistently questioned explicitness is confirmed on the level of collocation, phraseology, free verse, and even general style of the poem. Based on that (although it is just a thought projecting the interpretative process) it is possible to postulate including phraseological ambiguity in the (free) verse in phenomena proper to the grammatical dynamic of literature.

Revision of excessiveness

The works discussed here share one characteristic – their structure provides a critical insight into the question of excess, which allows to go beyond assuming normative conditioning with a simple (idealizing) data transmission. Both the poetic description of a writer’s style in Matywiecki and the peculiar potentiality game in Siwczyk’s poem allow for an additional comment regarding redundancy. The peculiar density of this phenomenon (simply the variety of symptoms, but also the multifaceted look at them¹⁵) seems to correspond with the dynamic of grammar, because first and foremost, such thinking does not lead towards establishing the hierarchy of grammatical elements (this can only result from a specific interpretative project determined by premises assumed in the text). This perspective allows to consider the syntagmatic non-uniformity of verses, the potential of open phrases (i.e., phrases which can be completed in a regular or usual way), but also texts with any diegetic irregularity¹⁶. In this context, let us consider a poem by Krystyna Miłobędzka:

I tried to say myself using a whole forest
 one wanted to say using a son, a grandson
 it said itself using the sun, wind
 cloud

(*gubione* [lost], Wrocław 2008, p. 30)

¹⁵See Agnieszka Kula, *Redundancja w mediach. Studium pragmatolingwistyczne* [Redundancy in the media. A pragmatic-linguistic study] (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017).

¹⁶This can be a simple change of the subject-narrator, any disruption in the cause-and-effect relationships in a narrative or utterance, or the presence of poetic definition (thanks to which an explanation takes the form of metonymy, metaphor or metalepsis; see Pajdzińska).

The first attempt at “saying oneself” (not *expressing oneself* or *saying something about oneself*) is expressed using a regular verb (*I tried*) which – also without changing anything in the typical order of elements in a phrase – creates a complex verb form: *I tried to say (myself)*. Therefore, self-reference is the only atypical element, although this observation is semantic rather than grammatical (grammatical in the sense of some mechanical practice of combining accommodated elements).

Here we may verify the initial wish to list attempts which perhaps are not chronological: “one wanted to say...” can be seen as problematizing the regular form (“*I tried...*”), a footnote to a linguistic representation whose motivation may not have been convergent with a conventional or even intentional expression. A person speaking in nature implies metaphorical thinking – a person as a part of nature talking about their human sublimations would be its simple reversal. This would lead us to such elements as can be found in the second verse: “one wanted” (“*I*” in the context of some bigger entity; “*I*” as a part of something which determines my actions), “to say using a son, a grandson” (i.e., social categories which are supposed to intentionally express the personal and separate thought of the subject).

Furthermore, in the next verse subjectivity (separateness, personality) becomes an inseparable part of the natural whole. The impersonal form of the verb (“*it said itself*” – no potential ambiguity like in “one wanted”) and the categories emphasized in the verse show a change in perspective – it is thus a somewhat more advanced stadium of expressing (oneself).

From this perspective, the final verse (“*clouds*”) gains potential to become a syntagmatic condensate. Such a conclusion may raise doubts – it is only a noun emphasized in the form a separate verse. However, if we were to look at the whole text from the perspective of its internal grammatical dynamic, we could assume that not separating syntagmatic qualities constitutes a generic equivalent of possible descriptions.

Thanks to such reasoning we would once again refer to redundancy only to (at this point) highlight its intriguing textual manifestation: it can be analyzed in reference to absence, i.e., potentiality which – based on a grammatical analysis – is more than limitless space of all linguistic possibilities. We deal with collocations within a separated text (or implied intertextual relations in case of intertextuality of hypertextuality) in each situation.

Let us consider two more questions which are related to conceptualizing grammatical dynamic of literature, although these will be just outlined in reference to more extensive issues which are beyond the scope of this paper.

Scopes of ambiguity

As a notion, condensation is equally operative and general. The examples discussed so far refer to condensation represented in different ways, which is mostly due to the form of verse, as well as the consequence of any (literary, *ad hoc*, conventional, or even faulty) texts. Continuous texts in which both redundancy and – more broadly – grammatical dynamic manifest themselves in original ways should also be seen from this perspective. Let us make some general observations regarding grammatical potential on the example of Ignacy Karpowicz’s prose:

I was sitting at a bar after my evening dose of drugs mixed with alcohol, watching my hotel companions with a growing inclination towards “wrong states”. None seemed sad nor truly joyful. Only one couple stirred boredom thickening like polenta. I focused on them. In their twenties. He was blond, lanky, with a messy ponytail. Blurred features. Easygoing. In contrast, she looked as if she had just been to Ascot. Arrogantly elegant, polished finish, indestructible. She ignored the blowing wind with indifference, like a quarry queen. Not a single lock of her hair moved.

She was chain-smoking using a long pipe. The smoke went up to in an unnaturally straight line. She hardly spoke to her companion. I was wondering when she had been defrosted.

(*Cicho, cichutko* [Quiet, so quiet], Kraków 2021, p.71)

The narrator changes how he constructs the description from the moment he spots the couple (“Only one couple stirred boredom thickening like polenta”). The short sentences affect the fluidity and focus of the story, although there are moments of focus and sharpening of details. The short phrases read like additional notes, private annotations (“Blurred features. Easygoing”; “Arrogantly elegant, polished finish, indestructible”). The accumulation of characteristics creates an impression of a snapshot frozen in time, during which the reader can take a closer look at the couple. The impression of such a meta-order mostly suggests that the two people (like a peculiar metaphorical expression) match neither their surroundings, nor each other. Thus condensation (as well as implied omission – which is also part of the grammatical plan) marks the grammatical dynamic and facilitates thinking about ambiguity also in narrative spaces, although it is of a different sort due to the structure of the text. This results from changes in the rhythm, sarcastic style of description, and a certain excess in characterizing.

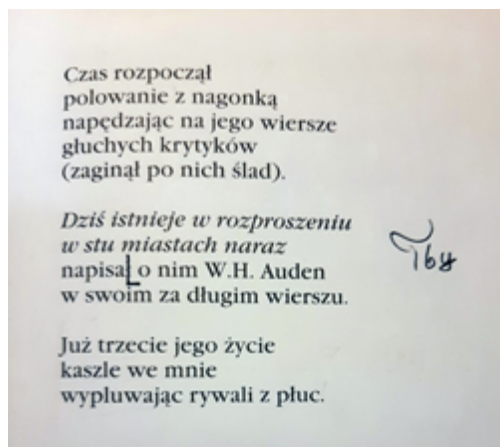
Finally, let us consider one more notion which is becoming increasingly more significant in linguistic studies, and which is in line with the way of conceptualizing literary grammar outlined here. Ambiguity is also a kind of fluidity – according to John Bryant¹⁷ – which should be seen in reference to a “version” of a text. Such a perspective refers to seminal studies into textual genetics¹⁸, as well as issues related to translation. Although it is impossible to recapitulate previous studies in one paper (which is also trying to propose an analytical linguistic perspective), it is possible to refer to... a condensate. Let us look into an excerpt from a poem by Ewa Lipska from her book of poems 1999 – *John Keats*¹⁹.

¹⁷John Bryant, *Płynny tekst. Teoria zmienności tekstów i edytorstwa w dobie książki i ekranu* [The Fluid Text. A Theory of Revision and Editing for Book and Screen], translated into Polish by Łukasz Cybulski (Warszawa: Wydawnictwo IBL, 2020); Henning Lobin, *Marzenie Engelbarta. Czytanie i pisanie w świecie cyfrowym* [Engelbart's Dream - how a computer takes away our writing and reading], translated into Polish by Łukasz Musiał (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2017).

¹⁸For a more extensive discussion with complete reference lists see *Forum of Poetics*: Adam Dziadek, “Przedteksty a relacje intertekstualne (w kontekście krytyki genetycznej)” [Avant-texts and Intertextual Relations (In the Context of Genetic Criticism)], 17 (2019): 6–27, Jerzy Borowczyk, “Zmagania z początkiem. Przedtekst wybranych opowiadań Włodzimierza Odojewskiego (na materiale z poznańskiego archiwum pisarza)” [Struggling with the Opening. The Avant-text of Selected Short Stories by Włodzimierz Odojewski (Based on Materials from his Poznań Archive)], 22 (2020): 26–51.

¹⁹Kraków 1999, p. 67–69.

The value of the next example does not lie in how the poem was originally written in the manuscript, nor in translations (although it could, because there are numerous translations of Lipska's poetry)

[Time has started
a battute hunt
setting dumb critics
on his poems
(they went missing without a trace)

*Today exists in dispersion
simultaneously in a hundred cities*
W.H. Auden wrote [would write]
about it in his poem, which is too long.

Already his third life
is coughing inside me
spitting rivals out of my lungs

The correction noted in the right margin changes the mood of the verb in reference to a poem by W.H. Auden was added by the poet during a meeting with fans (on April 4th 2000). Thus, it is just a small note regarding the grammatical dynamic which manifests itself in different versions of a text, in their corrected (often multiple times) manuscripts, in more or less scrupulous proofreading, editing (also post mortem), and finally also in texts modified by authors themselves during their careers. I would like to emphasize that this means that all versions of a text – assuming relativized chronology, i.e., that none of them becomes philologically invalid – define literary grammar as a research field. Thus, Auden wrote or would write the poem that is too long, and maybe someone else did/would do it.

Grammar of (apparent) repetitions

Another reference to repetition refers to a replica, i.e., apparent repetition which remains in relation to something that becomes a potential or expressed equivalent. This results from the wish to at least partially summarize the review of phenomena specifying grammatical dynamic in literature conducted here. Looking from a different perspective – noticing grammar as the space where cognitive processes mediated in created and re-created texts are constantly taking place – may allow to consider a somewhat different characteristic of literary texts, as well as the way they function, and a philological analysis. Ambiguity, iteration, condensation, and fluidity can be distinguished in the cognitive process, although they remain connected (from the perspective assumed here).

I have used the phrase “a seemingly closed system”, which may be associated with more than philology. However, we could assume (metaphorically speaking) that literary grammar defines the extent of freedom in realizing a cognitive task by the recipient. This means that the

reception of a literary text, despite distinguishable stages conditioned by reaching the state of relevance, is not an organically finite process. The dynamic foundation of grammar determines the space of alleged communication, that is, seemingly one-directional negotiation of phrases. The cognitive mechanism conditioned by grammar allows to construct interpretative projects (through e.g., attempts at reconstructing idioms, classifying lexicon, explaining metaphors and extensive metaphors, establishing how much collocations can be extended, eliminating ellipses, etc.) revealing the tension between language use a specific form of language emerging from a literary text. Of course, this also applies to relations between different versions of texts, translations, and adaptations. In each case this means a non-linear activity (as a whole), whose elements perhaps deserve a separate analysis – like “grey on grey” from the haiku from the beginning of this paper.

translated by Paulina Zagórska

References

- Borowczyk, Jerzy. „Zmagania z początkiem. Przed-tekst wybranych opowiadań Włodzimierza Odojewskiego (na materiale z poznańskiego archiwum pisarza)”, *Forum Poetyki* 22 (2020): 26–51.
- Bryant, John. *Płynny tekst. Teoria zmienności tekstów i edytorstwa w dobie książki i ekranu*. Tłum. Łukasz Cybulski. Warszawa: Wydawnictwo IBL, 2020.
- Dziadek, Adam. *Przed-teksty a relacje intertekstualne (w kontekście krytyki genetycznej)*. *Forum Poetyki* 17 (2019): 6–27.
- Hillis Miller, Joseph. *O literaturze*. Tłum. Krzysztof Hoffmann. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2014.
- <https://wsjp.pl>.
- Jakobson, Roman. *W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*. T. I i II. Red. Maria Renata Mayenowa. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989.
- Języki literatury współczesnej*. Red. naukowa Jan Potkański, Maciej Libich, Antoni Zajac. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022.
- Język nowej literatury*. Red. Kazimierz Michalewski. Łódź: Primum Verbum, 2012.
- Karpowicz, Ignacy. *Cicho, cichutko*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2021.
- Kornhauser, Julian. *Poezja i codzienność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2003.
- Kula, Agnieszka. *Redundancja w mediach. Studium pragmatolingwistyczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017.
- Lipska, Ewa. 1999. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1999.
- Lobin, Henning. *Marzenie Engelbarta. Czytanie i pisanie w świecie cyfrowym*. Tłum. Łukasz Musiał. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2017.
- Manganelli, Giorgio. *Literatura jako kłamstwo*. Tłum. Joanna Ugniewska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2021.
- Mioduszevska, Ewa. „Teoria relewancji”. W: *Metodologie językoznawstwa. Podstawy teoretyczne*, red. Piotr Stalmaszczyk. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2006, 155–174.
- Pajdzińska, Anna. *Wiersz – złożony sens*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2021.
- Pustkowski, Henryk. *Gramatyka poezji?*. Wrocław: Wydawnictwo Pax, 1974.

- Siwczyk, Krzysztof. *Gdzie indziej jest teraz*. Poznań: Wydawnictwo WBP i CAK, 2011.
- Skibski, Krzysztof. *Poezja jako iteratura. Relacje między elementami języka poetyckiego w wierszu wolnym*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2018.
- Sperber, Dan, Deirdre Wilson. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell Publishing, 1995.
- Szwabe, Joanna. *Odbiór komunikatu jako zadanie poznawcze*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2008.
- Tabakowska, Elżbieta. *nie-pełna pustka – haiku*. Kraków–Budapeszt: Wydawnictwo Austeria, 2016.
- Wilson, Deirdre. „Relevancja a interpretacja tekstu literackiego”. Tłum. Elżbieta Tabakowska. *Przestrzenie Teorii* 18 (2012): 203–17.
- Wittgenstein, Ludwig. *Dociekania filozoficzne*. Przełożył, wstępem poprzedził i przypisami opatrzył Bogusław Wolniewicz. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- Zaleski, Marek. „Niczym mydło w grze w scrabble”. *Teksty Drugie* 6 (2013): 33–47.

KEYWORDS

condensation

LITERARY GRAMMAR

ABSTRACT:

The paper outlines a research perspective in reference to literary grammar. A philological analysis of literary texts allows an insight into several peculiar manifestations of grammatical dynamic assuming that texts have linguistic potentiality determined by various factors. These factors include syntagmaticity, specificity of situational language use in reference to repeatable textual elements, categorization mechanisms or – in a slightly different conceptualization – textual fluidity. Examples discussed in this paper are an introduction to basic elements significant in grammar-oriented analyses. Ambiguity and redundancy are identified as two most significant issues.

r e d u n d a n c y

non-uniformity

PERIPHHRASIS

NOTE ON THE AUTHOR:

Krzysztof Skibski (1977) – PhD, D. Litt., linguist, Polish philologist, professor at AMU Faculty of Polish and Classical Philology. His research interests include literary language (especially in contemporary poetry), methodological problems in linguistics, colloquiality, semantics and phraseology. He teaches courses in contemporary linguistics and cultural reading of literature. Author of papers published in (among others) “Język Polski”, “LingVaria”, “Przestrzenie Teorii”, “Forum of Poetics”; author of monographs: *Antropologia wierszem. Język poetycki Ewy Lipskiej* [Anthropology in verse. Ewa Lipska’s poetic language] (2008), *Poezja jako literatura. Relacje między elementami języka poetyckiego w wierszu wolnym* [Poetry as literature. Relationships between elements of poetic language in free verse] (2017) and *Literackie gramatyki ciągłości i nadmiaru. Próba filologiczna* [Literary grammars of continuity and excess. A philological attempt] (jointly with Jerzy Borowczyk; 2021).

Gramatyczna dynamika literatury – perspektywa badawcza

Krzysztof Skibski

ORCID: 0000-0001-7548-1687

cień na asfalcie
człowiek idzie ulicą
szare na szarym

E. Tabakowska, *nie-pełna pustka* (2016, s. 50)

Naddanie pytań

Projektowanie możliwych charakterystyk gramatyki mogłoby być źródłem wielu metafor. Z pełną świadomością tego, że i metafora ma tu raczej oblicze niejasne, chciałbym przyjąć, że oczywistą wspólną cechą wyłaniającą się z takich działań byłoby odniesienie do jakiejś reguły. Ta zaś byłaby obligatoryjna, wariantywna, nadrzędna, modyfikowana itp. W tym kontekście dynamika kieruje myśli w stronę układów złożonych, nieliniarnych, dających się obserwować poza laboratoryjnymi warunkami.

Pytania, które przy tej okazji warto postawić, dotyczą raczej nie tak zwanych cech definicyjnych, lecz zjawisk, które gramatykę implikują. Podobny sposób myślenia pojawi się jeszcze w tym artykule w innym kontekście, jednak u podstaw znajduje się model polegający na użyciu języka warunkowanym świadomością określonych kulturowych kategorii podstawowych – powszechnych (rozumianych w sposób dyskursywny, z uwzględnieniem społecznego kontekstu). Użycie to polega

na tworzeniu różnorodnych i wzajemnie zależnych peryfraz, które pozostają w dynamicznej relacji ze wspomnianymi kategoriami¹. To mniej więcej tak, jakby prowadzić z Elżbietą Tabakowską rozmowę na temat poezji minimalnej (oczywiście bez użycia nazwy haiku). Z czego tego typu sytuacje wynikają? Przede wszystkim z chęci dookreślenia, indywidualizowania przekazu, z celów szczegółowych, które w podstawowych kategoriach się gubią, wreszcie – z potrzeby prowadzenia rozmowy bez zamykających utożsamień. Niuanse w opisie oddalają pokusę nazwania, wiodąc rozmówców ku peryfracie warunkowanej sytuacyjnością. Przypomnijmy fragment klasycznej wypowiedzi Ludwiga Wittgensteina z *Dociekań filozoficznych*, kiedy to autor odnosi się do „gramatycznego” charakteru rozważań frazy wywiedzionej z *Wyznań* św. Augustyna²: „usuwamy nieporozumienia uściślając swe wypowiedzi; stąd zaś może powstać pozór, jakobyśmy dążyli do jakiegoś określonego stanu, do stanu pełnej ścisłości, i jakoby to było właśnie celem naszych dociekań”³. A przecież mowa tu jedynie o sytuacjach intencjonalnego wyjaśniania, czyli komunikacyjnie nieskomplikowanej transmisji informacji od nadawcy do odbiorcy (bez celów ukrytych czy nieokreślonych).

Zgoła nic nowego. Gdyby jednak spojrzeć na tę dynamiczną ekwiwalencję, czyli tworzenie tekstów w relacji nie tylko sytuacyjnej, można by zadawać kolejne pytania dotyczące reguł tworzenia takich tekstów, a więc również o gramatykę, która tę praktykę językową motywuje. Choćby dlatego, że każda tego typu relacyjność jest też właśnie sprawdzianem operatywności gramatycznej.

Weźmy pewien przykład, który przy okazji nawiązuje do rozważań dotyczących definiowania poetyckiego⁴:

¹ Źródłem inspiracji w proponowanych tu dociekaniach o charakterze gramatyczno-literackim jest przede wszystkim późna twórczość Ludwiga Wittgensteina, którego fascynacja „grami językowymi” pozwoliła na uchwycenie wielu kluczowych dylematów także – co już stanowi przedmiot niniejszych rozważań – w odniesieniu do odbioru tekstów literackich. Literatura jako specjalny rodzaj użycia języka ma bowiem (ze względu na podstawową sytuację komunikacyjną) w tym ujęciu większy potencjał egzemplifikacyjny niż teksty doraźnie tworzone w codziennych praktykach językowych. I tu pojawia się jeszcze jeden wątek, który podjęty został m.in. przez Marka Zaleskiego w szkicu „Niczym mydło w grze w scrabble” (o afektach w prozie Magdaleny Tulli). Autor przywołuje myśl Gilles’a Deleuze’a, który podkreśla swoistość użycia języka w literaturze:

„Każde użycie języka partycypuje w jego systemowości, ale systemowość manifestuje się przez użycie. Jednak użycie użyciu nierówne. Zdaniem Deleuze’a to literatura jest właśnie taką manifestacją języka, w której esencji (i różnice) najbardziej intensywnie dochodzą do głosu za sprawą indywidualnego stylu” (*Teksty Drugie* 6 [2013]: 35).

² Przy okazji warto podkreślić, że fraza Augustyna (*Wyznania*, XI, 14) dotyczy sytuacji, w której człowiek niepytany o czas wie, czym on jest, a zapytany – nie potrafi wyjaśnić. Stąd można prowadzić rozważania o opisie dalej, by zastanowić się, czy wyjaśnienie ma u podstaw strukturę definicji ostensywnej (w odniesieniu do konkretnego użytkownika języka), która to doraźnie jest transponowana na opis w zależności od sytuacji, czy też jest to rozbudowana fraza synonimiczna odwołująca się do doświadczeń i wiedzy pytanego (wyjaśniającego). Naturalnie dylemat ten odnosi się do sytuacji izolowanej – zarówno w konwersacji, jak i w procesie komunikacji literackiej zdarzenia tego typu nie dają się jednostkowo wyodrębnić. Niemniej zjawisko konstruowania opisu (z pominięciem nazwy kategorii podstawowej) jest typowe w procesie używania języka. Do tej kwestii, a także zagadnienia specyficznych definicji (poetyckich) będzie jeszcze później mowa.

³ Ludwig Wittgenstein, *Dociekania filozoficzne*, przełożył, wstępem poprzedził i przypisami opatrzył Bogusław Wolniewicz (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000), 66 (p. 91).

⁴ Zjawisko definicji poetyckich badała m.in. Anna Pajdzińska (przeredagowana i uaktualniona postać szkicu z 1995 r. została pomieszczona w książce *Wiersz – złożony sens* wydanej w Lublinie w 2021 r.), zwracając przy tym uwagę na kontekst dyskusji o zasadności tego pojęcia, a także na różne stanowiska badaczy, którzy o tego typu definicjach nie wspominali, jednak podejmowali kwestie zbieżne z problemem tak rozumianej ekwiwalencji. Autorka pod koniec tekstu pisze:

„Im bardziej zdumiewający jest związek między definiensem a definiendum, tym większa rola przypada tekstowi. Jeśli i w nim odbiorca nie znajdzie choćby jednego elementu ukierunkowującego odczytanie, pozostaje już tylko własna wyobraźnia, wiedza i pomysłowość w poszukiwaniu sensu, jaki niesie konstrukcja poetycka, w próbach odnalezienia zasady organizującej artystyczne myślenie. Każda definicja poetycka jest – w większym lub mniejszym stopniu – aktem twórczego poznania, i to nie tylko poety, lecz także odbiorcy, awansowanego do roli współtwórcy” (102).

Styl Kafki

Jakubowi Ekierowi

słowa

biorą koniec między siebie

wtedy wicherzy się zdanie

wypręża się myśl

a koniec uspokaja się

własną składnią

(Piotr Matywiecki, *Powietrze i czerń*, s. 64)

Taka charakterystyka stylu Kafki nijak się ma do precyzowania w rozumieniu, jakie nadają mu prawidła wyjaśniania prostszym językiem, eksplikacji czy klasycznego definiowania. Czytelnik ma do czynienia z zadaniem⁵, którego podstawa jest określona w postaci tekstów (też przez niego zapewne czytanych). Ma zatem elementarne dane, ma kategorię orientującą – styl – i rozpoczyna gramatyczną⁶ podróż ku zrozumieniu konstruowanego przez siebie projektu interpretacyjnego.

W rozmowie sytuacja jest o tyle inna, że peryfrazy są negocjowane, czyli rozmówcy odnoszą się twórczo do tego, co odbierają (i pojmują ze swojej wypowiedzi), a następnie – też zapewne wobec kategorii zbyt oczywistych – dokonują sytuacyjnych sprawdzianów motywowanych gramatyką użycia języka.

Komunikacja literacka, a więc także aktywny udział odbiorcy w konstruowaniu tekstu czytelnego (z uwagi na projekty interpretacyjne, nawiązania międzytekstowe, dyskusje krytyczne etc.), jak również różnego typu analizy odnoszące się do literatury wskazują na możliwość rozważenia gramatycznej dynamiki ze względu na zjawiska specyficzne – nie tyle wyłącznie literackie, co osobliwie w literaturze obecnej. Przede wszystkim ze względu na status tekstu artystycznego. Konsekwentne podejrzewanie literatury o wyjątkowość, o specjalne strategie wykorzystania języka, a przede wszystkim – o indywidualnie swobodniejsze wyzyskiwanie potencjału językowego skłania nieustannie do kolejnych pytań o przekraczanie wzorców, o tworzenie nowych wyśłowień, o funkcjonalizowanie elementów językowych zwyczajowo obecnych w innych rejestrach, a także o wyobrażane czasem granice literackiej hermetyczności⁷.

⁵ Por. Joanna Szwabie, *Odbiór komunikatu jako zadanie poznawcze* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2008).

⁶ W tym miejscu warto podkreślić, że – zgodnie z Wittgensteinowskim myśleniem – peryfrazy widziane są tutaj jako przede wszystkim egzemplifikacje gramatyczne. Najczęściej eksponowany poziom refleksji leksykalnej uznaje się tu bowiem za nierелеwantny z punktu widzenia konstruowania „wyjaśnień” czy opisów. Sposób organizowania tekstu determinuje bowiem jakości elementów języka i ich funkcjonalizację, a zatem uzasadnia też potrzebę użycia konkretnej jednostki językowej (co oczywiście nie podważa zasadności rozważań semantycznych w odniesieniu do jednostek leksykalnych).

⁷ Na przykład Joseph Hillis Miller (w książce *O literaturze*) pisze o tym tak: „Literatura wykorzystuje ową niezwykłą moc słów do oznaczania pod całkowitą nieobecność jakiegokolwiek fenomenalnego desygnatu. [...] Dzieło literackie nie jest, jak mogłoby zakładać wiele osób, słowną imitacją pewnej istniejącej już rzeczywistości, lecz całkiem przeciwnie, jest stworzeniem lub odkryciem nowego, komplementarnego świata, metaświata, hiperrzeczywistości” (tłum. Krzysztof Hoffmann, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2014), 26–27.

Mając na względzie wielość wypowiedzi dotyczących języka literatury, chciałbym jedynie rozważyć kilka zjawisk (zapewne wspomnieć o nich w tych okolicznościach), które być może ukazują gramatykę literacką nieco inaczej. O tę gramatykę (literatury) pytano przecież wcześniej⁸, pisano też o językowych oczekiwaniach wobec literatury⁹, które z kolei wynikały zarówno ze specyfiki kontekstu historycznoliterackiego, jak i częściowo z oczekiwań normatywnych wobec języka literatury. W tym artykule jednak – być może na prawach peryfraz – chciałbym te aspekty pominać, (de)koncentrując się na wątkach dotyczących konkretnych zjawisk¹⁰.

Wrażenie transgresji

Kwestia pierwsza dotyczy częstego przekonania o rozszerzaniu reguł językowych w tekstach literackich. Osobliwa łączliwość, tworzenie neologizmów, zmiana odnośności realnej, modyfikacje frazeologizmów, obcojęzyczne inkrustacje, intrygujące inwersje – to tylko niektóre zjawiska przywołujące na myśl przekroczenia. Perspektywa wyjścia poza ramę staje się wówczas kategorią centralną, która porządkuje wywód – uzasadnienie odstępstwa czy nadwerężenia okazuje się celem analizy, ewentualnie organizuje myślenie o kolekcjonowaniu argumentacji na rzecz (jednak oceniającej) wypowiedzi.

Gdyby natomiast przyjąć, że wypowiedź literacka (przypomnijmy – na prawach pewnego myślenia parentetycznego) jest przede wszystkim zadaniem poznawczym podporządkowanym nielinearnemu odbiorowi, czyli takiemu, którego celowość nie odnosi się do kategorii zamkniętych, to na pierwszy plan wysuwa się nie przekroczenie, lecz potencjalność. Innymi słowy, odczytanie tekstu literackiego (jako wieloczynnikowej konstrukcji językowej o zróżnicowanym potencjale gramatycznym) nie oznacza (jak w przypadku zadań lekturowych) skończonej czynności rozkodowania i ustalenia przynależności – nie tylko w przestrzeni dyskursów krytycznoliterackich, politycznych czy biograficznych, lecz także językowych. Czym innym jest bowiem osiągnięcie relewancji (zgodnie z teorią D. Sperbera i D. Wilson)¹¹, czyli określonego momentu uzasadnienia przesłanek, a czym innym idealizowane osiągnięcie stanu przenicowania dzieła literackiego, czyli wyczerpania wszelkich możliwości odbiorczych.

⁸ Przede wszystkim trzeba podkreślić rolę tekstów Romana Jakobsona, w których ukazana została niezbywalna zależność poetyki i językoznawstwa (por. *W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*, t. I i II, red. Maria Renata Mayenowa [Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989]). W tym kontekście warto przypomnieć numer *Forum Poetyki* poświęcony współczesnym ujęciom tej zależności (26/2021).

Na uwagę zasługuje w tym kontekście również książka Henryka Pustkowskiego *Gramatyka poezji? – szczególnie przez wzgląd na tytułowy szkic, lecz także z racji innych podjętych zagadnień: obrazu frazeologicznego czy też „lingwistycznych” idiopoetyk Mirona Białoszewskiego i Tymoteusza Karpowicza* (Wrocław: Wydawnictwo Pax, 1974). Nie do przecenienia jest także rola pism badaczek, które stworzyły podstawy współczesnych polskich badań nad językiem literatury czy językiem pisarzy i pisarek – Marii Renaty Mayenowej, Teresy Skubalanki czy Jadwigi Puzyniny.

⁹ Zob. np. Julian Kornhauser, *Poezja i codzienność* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2003), *Język nowej literatury*, red. Kazimierz Michalewski (Łódź: Primum Verbum, 2012), *Języki literatury współczesnej*, red. naukowa Jan Potkański, Maciej Libich, Antoni Zając (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022).

¹⁰ Teksty ilustrujące poszczególne cząstki artykułu stanowią wybór z większej całości, mają więc funkcję reprezentatywną i antycypacyjną. Wymienione zagadnienia bowiem doczekają się niebawem stosownych rozwinąć – tu są jedynie sygnalizowane na prawach wyznaczania badawczej perspektywy.

¹¹ Zob. Dan Sperber, Deirdre Wilson, *Relevance. Communication and Cognition* (Oxford: Blackwell Publishing, 1995). Por. Deirdre Wilson, „Relewancja a interpretacja tekstu literackiego”, tłum. Elżbieta Tabakowska, *Przestrzenie Teorii* 18 (2012): 203–217; Ewa Mioduszevska, „Teoria relewancji”, w: *Metodologie językoznawstwa. Podstawy teoretyczne*, red. Piotr Stalmaszczyk (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2006), 155–174.

Doprecyzujmy od razu – nie dlatego, że czytelnik tego nie potrafi, ale dlatego, że stanowi to sprzeniewierzenie się literackości tekstu¹². Antycypując późniejsze stwierdzenia, można tu dodać, że niejednokształtność tekstu literackiego rozumianego jako układ pozornie zamknięty charakteryzuje się dynamiką gramatyczną wywołującą ograniczone stopnie swobody, ale nie skończony efekt odczytania.

Założenie takie nie jest zapewne pierwszej świeżości, jednak daje podstawę do rozważenia kilku zjawisk szczegółowych, które koncentrują się na myśleniu o gramatyce otwierającej możliwe postaci tekstu, relacji między jego elementami, wreszcie – o dynamicznym procesie warunkowanym przez potencjał gramatyczny.

Nieciągłość wiersza

Fenomen wiersza wolnego pozwala na omówienie pierwszego przykładu. Wers pojmowany jest jako syntagmatyczny projekt, którego gramatyczna struktura skłania czytelnika do myślenia o warunkach wystarczalności albo też wiedzie ku uzupełnieniom motywowanym standardem użycia języka¹³. Dodatkowo jeszcze, co w planie gramatyki literackiej nie jest bez znaczenia, syntagmatyczność implikuje relacje między elementami wersu przy jednoczesnym relatywizowaniu relacji wskazywanych na mocy konwencji zapisu. Przypomnijmy choćby wiersz Krzysztofa Siwczyka:

***

Mamy siebie pod dostatkiem. Mamy
to do siebie, że gardzimy
zdobycznym towarem. Ta paczka
jest wymuszona. Dałem się ponieść
ludycznym emocjom i przyznałem rację
tym, którzy w nią nigdy nie wątpią.
Są tacy uprzejmi, kiedy przekonują
samych siebie, mając mnie za
nie wiadomo kogo? Jestem przekonany.
Nawijam godzinę, nadstawiając ucha.
Potem cichnę, przewlekłe zdrowy,
podczas gdy towarzystwo walczy

¹²W tym kontekście warto przytoczyć wypowiedź tyleż radykalną, co barwną – Giorgio Manganelli ujmując rzecz tak: „Dzieło literackie jest sztuką, artefaktem o niepewnym, a zarazem nieuchronnym przeznaczeniu. Sztuką zawierającą w sobie ad infinitum inne sztuczki: wykute jak w metalu zdanie kryje w sobie brzęczącą metaforę. [...]”

Na tym polega fantastyczna prowokacja literatury, jej bohatera, mitologiczna zła wiara. Za pomocą zdań «pozbawionych sensu», twierdzeń «nie do sprawdzenia» wymyśla światy, naśladuje niekończące się obrzędy. Nicość jest jej własnością i jej domeną. Komponuje ją według katalogu projektów, znaków, schematów. Prowokuje i rzuca nam wyzwanie, ofiarowuje magiczną skórę zwierzęcia, mechanizm, kostkę do gry, relikwię, roztargnioną ironię godła” (*Literatura jako kłamstwo*, tłum. Joanna Ugniewska [Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2021], 225–226).

¹³Zob. Krzysztof Skibski, *Poezja jako iteratura. Relacje między elementami języka poetyckiego w wierszu wolnym* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2018).

z objawami radosnej choroby.
 Lubię być pomyłony z kimś innym.
 Lubię być pytany o tożsamość.
 Z tego co wiem, był ktoś taki, ale
 czy ja wiem?

(*Gdzie indziej jest teraz*, Poznań 2011, s. 43)

Samodzielność wersu (niezależnie od sposobu klasyfikowania konsekwencji niezamkniętych linijek – czy to przerzutnie, czy też efekty elips wersowych) stwarza podstawę dwóm zjawiskom: potencjałowi gramatycznemu uzupełnianej syntagmy oraz rewizji zależności elementów syntagmy w wersie. Pierwsze z nich można pokazać na kilku prostych przykładach:

Mamy siebie pod dostatkiem. Mamy
 to do siebie, że gardzimy
 zdobyczym towarem. Ta paczka
 jest wymuszona. Dałem się ponieść
 ludycznym emocjom i przyznałem rację
 tym, którzy w nią nigdy nie wątpią.
 [...]

Inicjalny wers pozwala przywoływać repetycję lub paralelizm. Czasownik „mamy” antycypuje bowiem także kolejny wers, co w prosty sposób przywodzi na myśl powtórzoną frazę z nieco innym rozłożeniem akcentów (przez wzgląd na tę klauzulową ekspozycję). Mimo zatem przekształcenia, które aranżuje przejście do wersu następnego („Mamy / to do siebie”), uruchamiać się może myślenie nadmiarem, czyli napięciem między ponowieniem frazy a jej przekształceniem. Dodatkowym czynnikiem wzmacniającym ten – nie tylko przecież formalny – zabieg jest wyrażenie „pod dostatkiem”, które taki rodzaj naddatku uzasadnia.

Można by przyjąć, że powyższe rozumowanie też jest w pewnej mierze naddane, jednak można od razu przywołać inne miejsce tego fragmentu, by spójność takiego gramatycznego myślenia zwiększyć. Oto po frazie: „Mamy / to do siebie, że gardzimy / zdobyczym towarem. Ta paczka / jest wymuszona”, następuje syntagma: „Dałem się ponieść”. Ten przykład (rozpatrywany jako swoista gra słowna) pozwala wskazać zatem następujący zbiór czynników spójnościowych:

- *mamy siebie*,
- *mamy to do siebie* (z modyfikowanym przez frazeologizm odniesieniem wyrażenia do siebie),
- *gardzimy zdobyczym towarem*,
- *dałem się ponieść* (przy czym znów frazeologizm skłania do niejednoznaczności w odniesieniu do kontekstu).

Efekt semantyczny takiego zgęszczenia (przy wyraźnym wzmocnieniu przez zastosowanie swoistego zapisu wersowego) koncentruje się na relatywizowaniu podmiotowości jednostkowej. Zrazu po prostu przez uogólnienie („mamy”), a później przez zapośredniczone w potencjalności gramatycznej zrównanie podmiotu i subiektu. Taka kreacja osoby mówiącej okazuje

się konsekwentnie obecna w całym przytaczanym utworze (choć później już w wersji słabej, tzn. osoby bez właściwości¹⁴).

Proces defrazeologizacji także jest nieostateczny, przez co też można rozumieć wyzyskiwanie potencjału (rodzaj dwutorowości, czy może wielotorowości semantycznej) gramatycznego – silnie skorelowanego ze strukturą wiersza. Zobaczmy to jeszcze na jednym dłuższym fragmencie:

Są tacy uprzejmi, kiedy przekonują
samyh siebie, mając mnie za
nie wiadomo kogo? Jestem przekonany.
Nawijam godzinę, nadstawiając ucha.

Ponownie w grę wchodzi samozwrotność („samyh siebie” ujęte w osobnym wersie przy jednoczesnym eksponowaniu potencjalności czasownika „przekonują” – kogo? O czym? Do czego?). Znowu też podmiot mówiący zostaje gramatycznie odsunięty za pomocą szyku – najpierw bowiem następuje wyrażenie „samyh siebie”, a dopiero potem – „mając mnie za / nie wiadomo kogo?”. W tym miejscu pojawia się jeszcze jedno przewrotne wzmocnienie dystansu wobec podmiotu mówiącego. Syntagma: „Nawijam godzinę, nadstawiając ucha”, to przykład śladu frazeologicznego, który jednocześnie potwierdza nieustanną grę potencjalnością gramatyczną, a zatem i znaczeniową całego tekstu. Mamy tu bowiem do czynienia z potoczną implikacją mówienia – „nawijam godzinę”, która potem – w wersji rozbudowanej (już jako ślad frazeologiczny przywołujący frazę: *ktoś nawija makaron na uszy* – ‘ktoś długo i nieprzerwanie mówi o czymś nieistotnym’¹⁵) – staje się równocześnie refleksem samozwrotności („nawijam [...], nadstawiając ucha”). Przy takim luzowaniu reguł frazeologicznej rekonstrukcji można w konsekwencji uruchamiać kolejne sprawdziany: regularne *nadstawiać ucha* (ktoś nadstawia ucha – ‘ktoś uważnie przysłuchuje się czemuś’), ale metaforyczne *nawijać godzinę*.

W cytowanym wierszu Siwczyka dominuje osobliwa dezintegracja. Kwestionowana konsekwentnie jednoznaczność potwierdza się na poziomie łączliwości, frazeologii, zapisu wersowego, a nawet stylu wypowiedzi. Na tej podstawie (choć to wyłącznie projektująca proces interpretacyjny myśl) można postulować włączenie niejednokształtności syntagmy w wierszu (wolnym) w obręb zjawisk właściwych dla gramatycznej dynamiki literatury.

Rewizja nadmiarowości

Utwory dotąd przywołane mają co najmniej jedną cechę wspólną – pozwalają dzięki swojej strukturze spojrzeć na kwestię nadmiarowości okiem krytycznym, by nie ograniczać się do

¹⁴Zawsze też dzieje się to przy udziale konstrukcji frazeologicznych:

Są tacy uprzejmi, kiedy przekonują
samyh siebie, mając mnie za
nie wiadomo kogo? Jestem przekonany.
[...]
Lubię być pomyłony z kimś innym.
Lubię być pytany o tożsamość.

¹⁵<https://wsjp.pl/haslo/podglad/25252/ktos-nawija-makaron-na-uszy>, dostęp 12.11.2022.

założenia normatywnego warunkowanego prostą (idealizacyjną) transmisją danych. Zarówno poetycki opis stylu pisarza u Matywieckiego, jak i swoista gra potencjalności w wierszu Siwczyka pozwalają na dodatkowy komentarz dotyczący redundancji. Osobliwa gęstość tego zjawiska (po prostu różnorodność przejawów, jak również wieloaspektowość spojrzenia na nie¹⁶) zdaje się korespondować z postulowaną tu dynamiką gramatyki, ponieważ przede wszystkim takie myślenie nie wiezie w stronę rozsądzania o kolejności i wadze różnych gramatycznych możliwości (może to dopiero zhierarchizować konkretny projekt interpretacyjny determinowany przez przyjęte w odbiorze przesłanki). W takiej perspektywie można rozpatrywać więc syntagmatyczną niejednokształtność wersów, jak również potencjał syntagm otwartych (czyli pozwalających na regularne lub uzualne uzupełnienia), ale też teksty, w których następuje jakakolwiek diegetyczna nieregularność¹⁷. Spójrzmy w tym kontekście na wiersz Krystyny Miłobędzkiej:

próbowałam siebie powiedzieć całym lasem
chciało się powiedzieć synem, wnukiem
mówiło siebie słońcem, wiatrem
chmurą

(*gubione*, Wrocław 2008, s. 30)

Pierwsza próba „powiedzenia siebie” (a więc nie – *wypowiedzenia się* albo *powiedzenia czegoś o sobie*) wyrażona jest regularnym czasownikiem osobowym (próbowałam), który – również bez żadnej ingerencji w typowy porządek elementów syntagmy – tworzy złożoną formę orzeczenia: próbowałam powiedzieć (siebie). Jedynie zatem samozwrotność w tej konstrukcji nie jest typowa, choć jest to już konstatacja na poziomie sensu, a nie gramatyki rozumianej (na razie po prostu) jako pewna zgoła mechaniczna praktyka łączenia elementów akomodowanych.

W tym miejscu warto zweryfikować początkową chęć wyliczania prób, które być może nie są następujące w czasie: „chciało się powiedzieć...” można przecież potraktować jako problematyzację regularnej formuły pierwszej („próbowałam...”), rodzaj przypisu do językowej reprezentacji, której motywacja mogła nie być zbieżna z konwencjonalnym, a nawet intencjonalnym wysłowieniem. Człowiek mówiący przyrodą implikuje myślenie metaforyczne, którego prostą odwrotnością mógłby być model: człowiek jako część przyrody mówi o swoich ludzkich sublimacjach. Wówczas otrzymalibyśmy na przykład takie elementy, jakie napotykamy w wersie drugim: „chciało się” (ja w kontekście większej całości; ja jako część czegoś, co determinuje moje działania), „pomyśleć synem, wnukiem” (kategoriami społecznymi zatem, które intencjonalnie mają wyrażać osobistą i odrębną myśl podmiotu).

Idąc dalej za tym sposobem oglądu, napotykamy wers, w którym podmiotowość (osobność, osobowość) staje się niewyodrębnioną częścią przyrodniczej całości. Kategorie wyeksponowane w wersie, ale przede wszystkim bezosobowa forma czasownika („mówiło siebie” – już

¹⁶Por. Agnieszka Kula, *Redundancja w mediach. Studium pragmatyngwistyczne* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017).

¹⁷Może to być prosta zmiana podmiotu mówiącego w tekście, jakiegokolwiek znaczenie relacji przyczynowo-skutkowej w narracji lub wypowiedzi podmiotowej czy np. występowanie zjawiska zwanego definicją poetycką (za pomocą której dookreślenie lub wyjaśnienie pojęcia przybiera postać metonimii, metafory lub metalepsy; por. Pajdzińska).

bez potencjalnej dwuznaczności, jaka występowała w „chciało się”), świadczą o zmianie perspektywy – jest to więc niejako bardziej zaawansowane (ale niekoniecznie kolejne) stadium wyrażania (się).

W tej perspektywie ostatni wers („chmury”) zyskuje potencjał syntagmatycznego kondensatu. Taki wniosek może budzić wątpliwości, wszak jest to jedynie rzeczownik wyeksponowany w postaci osobnej linijki tekstu. Gdyby jednak przyrzeć się całości tekstu w perspektywie jego wewnętrznej gramatycznej dynamiki, to można przyjąć, że niewyodrębnienie syntagmatycznych jakości stanowi generyczny ekwiwalent możliwych opisów.

Dzięki takiemu rozumowaniu na powrót przywołałibyśmy redundancję tylko po to (w tym miejscu), by podkreślić jej interesujący tekstowy przejaw. Oto bowiem można ją analizować w relacji do braku, czyli potencjalności właśnie, ale takiej, która – na podstawie analizy gramatycznej – nie jest tylko nieograniczoną przestrzenią wszystkich językowych możliwości. W każdej bowiem sytuacji mamy do czynienia z czynnikami spójnościowymi w obrębie wyodrębnionego tekstu (lub implikowanych relacji międzytekstowych w przypadku intertekstualności czy hipertekstowości).

Spójrzmy na jeszcze dwa zagadnienia, które wiążą się z myśleniem o gramatycznej dynamice literatury, choć będą to tylko wskazania nawiązujące do obszerniejszych problemów, nieograniczających się bynajmniej do perspektywy przyjętej w niniejszym szkicu.

Zakresy niejednokształtności

Pojęcie kondensacji jest tyleż operatywne, co bardzo ogólne. Opisane wcześniej przykłady odnoszą się przecież także do różnie reprezentowanej kondensacyjności, co jest przede wszystkim zasługą formy wierszowej, a także konsekwencją wszelkich (literackich, doraźnych, konwencjonalnych czy nawet wadliwych) tekstów. W tej perspektywie trzeba też dostrzegać teksty ciągłe, w których zarówno redundancja, jak i – szerzej – gramatyczna dynamika mają oryginalne przejawy. Poprzestając jedynie na ogólnych obserwacjach potencjału gramatycznego, spójrzmy na wybrany przykład z prozy Ignacego Karpowicza:

Siedząc przy barze po wieczornej dawce prochów zmiksowanych z alkoholem, z narastającą skłonnością ku „niewłaściwym snom”, przyglądałem się hotelowym towarzyszom. Nikt nie wydawał się smutny, nikt szczerze rozbawiony. Prawie wszyscy zastygli w wakacyjnej żywicy. Nudę gęstniejącą jak polenta rozbełtała jedna para. Skupiłem się na nich. Na oko po dwudziestce. On blondyn, tyczkowy i z niechlujną kitką. Rysy twarzy zaczerpnięte z nieostrego zdjęcia. Typ luzaka. Ona dla odmiany wyszła wprost z wyścigów w Ascot. Arogancko elegancka, przednio wykończona, niezniszczalna. Podmuchy wiatru zbywała z obojętnością królowej kamieniołomów. Nie drgnął ani jeden lok.

Paliła papierosa za papierosem przez długą lufkę. Dym unosił się nienaturalnie prosto do nieba. Prawie w ogóle nie odzywała się do towarzysza. Zastanawiałem się, kiedy ją odmrozili.

Specyficzna jest zmiana sposobu konstruowania opisu przez narratora od momentu pojawienia się nietypowych postaci („Nudę gęstniejącą jak polenta rozbełtała jedna para”). Równoważniki zdań nadwężają płynność opowieści, dekoncentrują ją, choć przecież w narracji pojawiają się momenty skupienia, wyostrenia obserwowanego detalu. Dookreślenia w beczasownikowych fragmentach zyskują walor dopisków, prywatnych adnotacji, które próbują dźwigać specyfikę chwilowego obrazu („Rysy twarzy zaczerpnięte z nieostrego zdjęcia. Typ luzaka”; „Arogancko elegancka, przednio wykończona, niezniszczalna”). Nagromadzenie określeń pomocniczych ma również moc aktywowania retardacji, dzięki której odbiorca odnosi wrażenie spowolnienia, wyabstrahowanego wejścia obserwowanej pary. Pozór takiego metaporządku służy przede wszystkim imitacji tego, że opisywani ludzie (jak osobliwe wyrażenie metaforyczne) istotnie nie pasują ani do otoczenia, ani do siebie. Kondensacja zatem (ale i implikowane w ten sposób przemilczenie – też będące częścią planu gramatycznego) za sprawą zmiany rytmu, stylu opisu (z sarkastycznymi inkrustacjami), pewnej wreszcie nadmiarowości charakterystyki, również w narracyjnych przestrzeniach znamionuje gramatyczną dynamikę i sprzyja myśleniu o niejednokształtności, choć przecież jest ona, przez wzgląd na budowę tekstu, innej natury.

Na koniec wskaźmy jeszcze jedno zagadnienie, które staje się w filologicznych badaniach coraz istotniejsze, a także harmonizuje z proponowaną tu perspektywą myślenia o gramatyce literatury. Niejednokształtność bowiem to także inaczej płynność, którą – w myśl koncepcji Johna Bryanta¹⁸ – postrzegać należy w odniesieniu do „wersji” tekstu. Wyznaczona w ten sposób perspektywa z jednej strony przywołuje bardzo ważne filologicznie badania z zakresu genetyki tekstu¹⁹, jak również problemy związane z przekładem literatury na inne języki. W obu tych przypadkach nie sposób zrekapitulować dotychczasowych dokonań badaczek i badaczy w jednym szkicu (będącym w dodatku nieśmiałą propozycją językoznawczej perspektywy analitycznej), można jednak – na prawach miniatury – odwołać się do... kondensatu. Tym zaś niech będzie fragment wiersza Ewy Lipskiej opublikowanego w tomie 1999 – *John Keats*²⁰.

Wartość tego przykładu nie jest jednak ściśle związana z rękopiśmiennymi pierwowzorami wiersza, nie wiąże się również (choć mogłaby, gdyż przekłady wierszy poetki są liczne i różne) z dokonaniem tłumaczy:

Poprawka widoczna na prawym marginesie (-łby), a więc zmiana trybu czasownika w odniesieniu do (nie)napisanego wiersza W.H. Audena, została naniesiona przez poetkę (4 kwietnia 2000 r.) podczas spotkania autorskiego. Jest to więc jedynie drobny przypis do kwestii gramatycznej dynamiki, która przecież także znajduje swoje przejawy w wersjach tekstów, w ich wielokrotnie czasem poprawianych rękopisach, w mniej lub bardziej skrupulatnych ingerencjach korektorskich, redakcyjnych (także po śmierci autora), czy wreszcie w postaciach tekstów modyfikowanych

¹⁸John Bryant, *Płynny tekst. Teoria zmienności tekstów i edytorstwa w dobie książki i ekranu*, tłum. Łukasz Cybulski (Warszawa: Wydawnictwo IBL, 2020).

Por. Henning Lobin, *Marzenie Engelbarta. Czytanie i pisanie w świecie cyfrowym*, przeł. Łukasz Musiał (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2017).

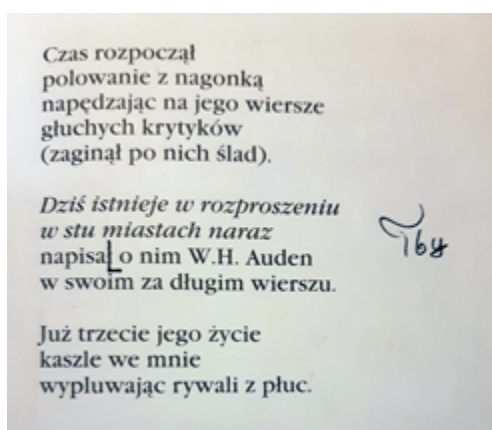
¹⁹Na ten temat (ze wskazaniem najważniejszej bibliografii) pisali w *Forum Poetyki*: Adam Dziadek, „Przed-teksty a relacje intertekstualne (w kontekście krytyki genetycznej)”, 17 (2019): 6–27, Jerzy Borowczyk, „Zmagania z początkiem. Przed-tekst wybranych opowiadań Włodzimierza Odojewskiego (na materiale z poznańskiego archiwum pisarza)”, 22 (2020): 26–51.

²⁰Kraków 1999, s. 67–69.

przez samych twórców w określonym momencie trwania aktywności pisarskiej. Podkreślmy zatem tylko jedną kwestię: wszystkie wersje tekstu – przy badawczo relatywizowanej chronologii, a więc założeniu, że żadna z nich się filologicznie nie unieważnia – określają przestrzeń badawczą w odniesieniu do gramatyki literackiej. Wobec tego Auden napisał i napisałby ów za długi wiersz, a być może zrobił(by) to też zupełnie ktoś inny.

Gramatyka (pozornych) powtórzeń

Ponowne nawiązanie do repetycji odsyła już jednak raczej do repliki, czyli pozornego powtórzenia pozostającego w relacji do czegoś, co staje się potencjalnym lub wyrażonym ekwiwalentem. Wynika to z chęci choć częściowego podsumowania dokonanego tu przeglądu zjawisk dookreślających tytułową gramatyczną dynamikę literatury. Spojrzenie z innej perspektywy – dostrzeżenie gramatyki jako przestrzeni realizujących się nieustannie procesów poznawczych zapośredniczonych w tworzonych i odtwarzanych tekstach – może pozwolić na rozważenie nieco innej charakterystyki tekstów literackich oraz sposobu ich funkcjonowania i filologicznej analizy.

Niejednokształtność, iteracyjność, kondensacyjność i płynność to zjawiska, które dają się wyodrębnić w procesie odbiorczym, choć pozostają (przy założeniach przyjętych w proponowanej tu perspektywie) we wzajemnym związku.

Kilka stron wcześniej pojawiło się określenie „pozornie zamknięty układ dynamiczny”, które przywodzi na myśl refleksje zgoła innej niż filologiczna natury. Można jednak przyjąć (na prawach metaforycznego wyjaśnienia peryfrastycznego), że gramatyka literatury określa stopnie swobody przy realizowaniu zadania poznawczego przez odbiorcę. Oznacza to, że odbiór tekstu literackiego, mimo dających się wyznaczyć etapów warunkowanych osiągnięciem stadium relewancji, nie jest procesem organicznie skończonym. Dynamiczna podstawa gramatyki tekstu wyznacza przestrzeń domniemanej komunikacji, czyli pozornie jednostronnego negocjowania peryfraz. Mechanizm poznawczy warunkowany gramatyką pozwala na konstruowanie projektów interpretacyjnych (w drodze m.in. prób rekonstrukcji frazeologizmów, prób klasyfikacji leksyki, prób wyjaśnienia wyrażenia metaforycznych czy metafor ekstensywnych, prób ustalenia zakresów rozszerzania łączliwości, niwelowania elips itp.) ukazujących napięcie między dotychczasowym użyciem języka a wyłaniającym się z tekstu literackiego. Dotyczy to oczywiście również relacji między wersjami tekstów, ich tłumaczeniami i adaptacjami. W każdym przypadku oznacza to nielinearne (jako całość) działanie, którego elementy być może warto poddać głębszej analizie – jak szare na szarym w inicjalnym haiku.

Bibliografia

- Borowczyk, Jerzy. „Zmagania z początkiem. Przed-tekst wybranych opowiadań Włodzimierza Odojewskiego (na materiale z poznańskiego archiwum pisarza)”, *Forum Poetyki* 22 (2020): 26–51.
- Bryant, John. *Płynny tekst. Teoria zmienności tekstów i edytorstwa w dobie książki i ekranu*. Tłum. Łukasz Cybulski. Warszawa: Wydawnictwo IBL, 2020.
- Dziadek, Adam. *Przed-teksty a relacje intertekstualne (w kontekście krytyki genetycznej)*. *Forum Poetyki* 17 (2019): 6–27.
- Hillis Miller, Joseph. *O literaturze*. Tłum. Krzysztof Hoffmann. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2014.
- <https://wsjp.pl>.
- Jakobson, Roman. *W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*. T. I i II. Red. Maria Renata Mayenowa. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989.
- Języki literatury współczesnej*. Red. naukowa Jan Potkański, Maciej Libich, Antoni Zajęc. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022.
- Język nowej literatury*. Red. Kazimierz Michalewski. Łódź: Primum Verbum, 2012.
- Karpowicz, Ignacy. *Cicho, cichutko*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2021.
- Kornhauser, Julian. *Poezja i codzienność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2003.
- Kula, Agnieszka. *Redundancja w mediach. Studium pragmatyngwistyczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017.
- Lipska, Ewa. 1999. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1999.
- Lobin, Henning. *Marzenie Engelbarta. Czytanie i pisanie w świecie cyfrowym*. Tłum. Łukasz Musiał. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2017.
- Manganelli, Giorgio. *Literatura jako kłamstwo*. Tłum. Joanna Ugniewska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2021.
- Mioduszevska, Ewa. „Teoria relewancji”. W: *Metodologie językoznawstwa. Podstawy teoretyczne*, red. Piotr Stalmaszczyk. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2006, 155–174.
- Pajdzińska, Anna. *Wiersz – złożony sens*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2021.
- Pustkowski, Henryk. *Gramatyka poezji?*. Wrocław: Wydawnictwo Pax, 1974.
- Siwczyk, Krzysztof. *Gdzie indziej jest teraz*. Poznań: Wydawnictwo WBP i CAK, 2011.
- Skibski, Krzysztof. *Poezja jako iteratura. Relacje między elementami języka poetyckiego w wierszu wolnym*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2018.
- Sperber, Dan, Deirdre Wilson. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell Publishing, 1995.
- Szwabe, Joanna. *Odbiór komunikatu jako zadanie poznawcze*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2008.
- Tabakowska, Elżbieta. *nie-pełna pustka – haiku*. Kraków–Budapeszt: Wydawnictwo Austeria, 2016.
- Wilson, Deirdre. „Relewanca a interpretacja tekstu literackiego”. Tłum. Elżbieta Tabakowska. *Przestrzenie Teorii* 18 (2012): 203–17.
- Wittgenstein, Ludwig. *Dociekania filozoficzne*. Przełożył, wstępem poprzedził i przypisami opatrzył Bogusław Wolniewicz. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- Zaleski, Marek. „Niczym mydło w grze w scrabble”. *Teksty Drugie* 6 (2013): 33–47.

SŁOWA KLUCZOWE:

kondensacja

GRAMATYKA LITERACKA

ABSTRAKT:

Artykuł stanowi próbę nakreślenia perspektywy badawczej w odniesieniu do gramatyki literatury. Filologiczny sposób analizy tekstów literackich skłania autora do przyjrzenia się kilku swoistym przejawom dynamiki gramatycznej przy założeniu, że tekstom przynależna jest językowa potencjalność determinowana przez różne czynniki. Wśród nich wymienia się przestrzenność struktury wiersza (syntagmatyczność), specyfikę sytuacyjnego użycia języka z odniesieniem do powtarzalnych elementów tekstotwórczych, mechanizmy kategoryzacji czy – w nieco innym ujęciu – płynność tekstu. Omówione przykłady tekstów literackich stanowią wprowadzenie podstawowych elementów istotnych w podejmowaniu prób analitycznych skoncentrowanych na zjawiskach gramatycznych. Wśród problemów najistotniejszych wskazuje się niejednokształtność i redundancję.

r e d u d a n c j a

niejednokształtność

P E R Y F R A Z A

NOTA O AUTORZE:

Krzysztof Skibski (1977) – językoznawca, polonista, dr hab.; pracuje na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; zajmuje się badaniem języka literackiego (zwłaszcza w poezji współczesnej); interesuje się również metodologicznymi problemami lingwistyki, potocznością, semantyką i frazeologią; prowadzi zajęcia z zakresu językoznawstwa współczesnego i kulturowego czytania literatury; publikuje między innymi w czasopismach: „Język Polski”, „LingVaria”, „Przestrzenie Teorii”, „Forum Poetyki”; jest autorem monografii *Antropologia wierszem. Język poetycki Ewy Lipskiej* (2008), *Poezja jako iteratura. Relacje między elementami języka poetyckiego w wierszu wolnym* (2017) oraz *Literackie gramatyki ciągłości i nadmiaru. Próba filologiczna* (z Jerzym Borowczykiem; 2021).